

'משום פרוטה דרב יוסף לא שכיח' ואין דעת הנודר בשעת נדרו על גרמא רחוקה של הנאה כזו הבאה לפרקים רחוקים, ומכל מקום 'שומר שכר' הוא שהרי יש לו הנאה מסוימת (עפ"י ריטב"א, חדושי חת"ס. וכ"מ ברמב"ם ובר"ן שאעפ"י שהוא כשומר שכר – מותר במודר הנאה).

דף לד

'בשלמא למ"ד אפילו בשנכסי בעל אבידה אסורים על מחזיר נמי מהדר, היינו דקתני מקום שנוטלין עליה שכר תפול הנאה להקדש' – שהרי שניהם אסורים להנות זה מזה, 'אלא למ"ד כשנכסי בעל אבידה אסורים על מחזיר לא מהדר, אמאי תפול הנאה להקדש' הלא יכול ליתן למחזיר שהוא מותר ליהנות מנכסיו?

ומתקיף: 'אחדא קתני' – על דרך אחת, כלומר כשאין המחזיר רוצה לקבל שכרו [והיה אפשר לשנות באופן אחר, שנותן שכר למחזיר – אלא שהמשנה כולה מדברת כשמחזיר בחנם] (עפ"הרא"ש, כג"רסנטו. והר"ן גרס להפך).

(ע"ב) 'היתה לפניו ככר של הפקר...'. הרא"ש הביא בשם הר"א ממיץ בשם ר"י, שיכול אדם להקדיש דבר שאינו שלו לכשיבוא לרשותו, אם עתה בידו לזכות בו. [ודנו האחרונים האם הר"ן שמפרש דברי הגמרא כשעומד בד' אמות, חולק על הרא"ש בדין זה. ע' חזון איש אה"ע קמח לדף סב].

וע"ע בקצות החושן רד, ג; בית הלוי ח"ב מט; שערי ישר ו, יז שדנו בדברי הרא"ש הללו.

ויש שרצו להוכיח מדברי הגמרא עצמה שיכול אדם להקדיש דבר של הפקר, ומה שדרשו שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו מאיש כי יקדיש את ביתו קדש – מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו, זהו דוקא כאשר יש בעלים אחרים המעכבים, אבל לא בחפץ של הפקר (דובב מישרים ח"ג עה). וכן מפורש בתורי"ד כאן שאפשר להקדיש חפץ של הפקר.

ויש שכתב לדחות הראיה שיתכן שאין ההקדש חל אלא לכשיבוא לרשותו (בית אפרים יז"ד סו. מובא בדו"מ שם).

ובחידושי חתם סופר יצא לחלק (מכח קושיא ממס' חולין) שדוקא בקדושת בדק הבית אפשר ולא בקדושת מזבח.

ונראה שלדעת הסוברים קנין מדרבנן מהני לדאורייתא, יש לדחות הראיה מן הגמרא, שהרי קנה בד' אמות עבור ההקדש (לשיטת הר"ן) ואין זה כמקדיש הפקר. וכן נרמז באחייעזר ח"ד עה, ד עיין שם.

ומאידך, כתב בחדושי בית מאיר, אין להוכיח מכאן שאפשר לזכות לאדם אחר בקנין ד' אמות, דבר שלא הוזכר בפוסקים, שלא מצאנו שתקנו אלא שיקנה האדם עצמו בד' אמותיו ('דלא ליתו לאינצויי') ולא לאחרים – כיון שכאן די שייחשב הדבר ברשותו כדי להקדישו, אך ההקדש לא חל מחמת קנין ד' אמות אלא מחמת הקדשו. ובדבריו אלו נדחית גם ראיית הקצות-החשן (ר, א) מדברי הגמרא כאן שחצרו של הדיוט יכולה לקנות עבור ההקדש, אם אמר 'תוכה חצרי להקדש' שהרי קנין ד' אמות מדין חצר הוא מועיל. אך לדברי הב"מ חל ההקדש בדיבור פיו ולא בקנין ד"א. וכמו"כ נדחית ראיית הקצות בהמשך דבריו שאין חצר להקדש לקנות. ע"ש.

'להורשה לבניו – מעל לפי טובת הנאה שבה'. יש אומרים שמעל מיד בנטילתו (עפ"י תוס' ותורי"ד). הקשה הקרן-אורה, כיון שלא זכה בה אדם ולא הועילו מעשיו, מדוע מעל לפי טובת הנאה, אם משום שנהנה בהחזקת טובה מבניו – הרי אין זו החזקה אלא במחשבה בעלמא.

ושמא יש לומר שהנטילה עצמה נחשבת הוצאה לרשות שאינה שמורה להקדש בגלל מחשבתו להורשה, ומ"מ לא מעל בכולה מפני שלא נהנה אלא בטובת הנאה. וצ"ע.

והרשב"א כתב שעד שלא נתנה להם לא מעל כלל, ורק כשנתנה להם מעל לפי טובת הנאה.

לא, לאפוקי דאי אומניה עלה. כבר דנו הפוסקים על אורח שמוגש לפניו לאכול, האם קנה מנתו, ואם יכול לקחתה לביתו או לתתה לאחרים, או אף לקדש בה אשה. ע' בשו"ע ופוסקים או"ח קסט קע ואה"ע כח, י; תוס' וש"ר פסחים כט. ד"ה בדין; שו"ת מהר"ט ח"א קנ; נודע ביהודה תנינא אה"ע עז; עונג יום טוב קיא בהג"ה; אחיעזר ח"ב סוף לו; שבט הלוי ח"ד רכה ועוד.

היו שהוכיחו מכאן שהמנה שייכת לבעל הבית ולא לאורח (וכן משמע מלשון הר"ן), שאם קנה האורח הרי שוב אין זה בכלל 'ככרי', וכנתנו לו במתנה דמי. (ע' בהגהות חכמת שלמה באה"ע שם שצ"יין להידושיו כאן; שו"ת כוכב מיעקב קכה; נחלת יהושע כג. וכבר הקשה כן הגרעק"א, שכשנוטל האורח הרי הוא שלו ולמה אסור לאכלו). ולכאורה יש לדחות שאף אם מבחינת הדין זכה בו, לאו כולי עלמא דינא גמירי, וכוונת לשון בני אדם באמרם 'ככרי עליך' על כגון דא, אם כי לאמיתו של דבר קנהו. וע"ע במאירי.

ולפרוש רש"י כאן אכן מבואר שאין ביד בעה"ב לאסרו על האורח לאחר שהזמינו כי המנה שייכת גם למוזמן. וע"ע ביוסף דעת פסחים כט.

דף לה

מעילה בקונמות. כללים ושיטות

נחלקו תנאים אם יש מעילה בקונמות. ופסקו הרמב"ם הר"ן והריטב"א שיש מעילה בקונמות כדעת רבי מאיר לפי שסתם משנתנו כמותו כמבואר בגמרא [ובמקום אחר החליפו שיטות רבי מאיר וחכמים]. ויש מי שכתב (אמרי בינה, נדרים ט) שדעת כמה מן הראשונים להלכה שאין מעילה בקונמות, כחכמים.

הנפקותא הפשוטה לדין מעילה בקונמות היא כשעבר על נדרו בשוגג, האם חייב בקרבן מעילות אם לאו. ולכן כתב הריטב"א שהרמב"ן בהלכותיו לא הביא ענין זה כיון שאין נפקותא בדבר בזמן הזה, שאין לנו מזבח וקרבן.

ואמנם דין תשלומים שיש במעילה (קרן וחומש), אינו קיים בקונמות, לחייב את המועל לאסור חפץ אחר תחתיו (כן הוכיח בוכר יצחק ח"ב מב). כמו כן מבואר באחרונים (אחיעזר ח"ב יח; אמרי בינה נדרים ט; קה"י נדרים כג) שבקונמות אין להקדש קנינים ממוניים בחפץ אלא איסור מעילה בלבד.

עוד כתבו כדבר פשוט: גם אם יש מעילה בקונמות, קיים איסור 'לא יחל דברו' האמור בכל נדר, אלא שנוסף לו גם דין מעילה כבהקדש (אחיעזר ח"ב יח. ע"ש). ואם נהנה בזדון יש לומר שלוקה שתיים, משום בל יחל ומשום לאו דמעילה, כבכל מועל בזדון בהקדש. כן נסתפק המשנה-למלך (מעילה ד, ט).

כמה ספקות נסתפק בעל משנה למלך (שם) בענין זה:

האם יש מעילה גם באוסר הנאתו סתם, לא מחפץ מסויים – שהרי אין הקדש בכי האי גוונא? (וע' אור שמח נדרים י, יב; שיעורי הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל לעיל טו).

מה הדין באוסר אכילה בלבד ולא הנאה, ועבר ואכל – האם חייב גם משום מעילה?

דף לד

מט. היתה לפניו ככר של הפקר ואמר 'ככר זו הקדש', מה דינו כשנטלה לאכלה או להורשה לבניו?

אמר רבא: היתה לפניו ככר של הפקר, ואמר: ככר זו הקדש. נטלה לאכלה – מעל לפי כולה. להורשה לבניו – מעל לפי טובת הנאה שבה (שהרי לא הקנה אותה עכשיו לבניו ולא יצאה לחולין, ומ"מ מעל לפי שמעכשיו יחזיקו לו בניו טובה. ובניו מועלים לכשיוציאו. ר"ן).

א. דוקא ככר של הפקר, ובאופן שהיתה מונחת בד' אמותיו והקדישה בלא שקנאה מקודם, אבל ככר שכבר קנאה – אין בה מעילה בנטילתו כי גם מקודם היתה ברשותו ואין מעילה בהקדש אלא בהוצאה מרשות הקדש לרשות אחרת. ודומה לגזבר הנוטל דבר של הקדש כדי לזכות בו שלא מעל (רשב"א ור"ן). [מפשט דברי הרשב"א והרי"ד משמע שההקדש חל אפילו לא נטלה, ואילו המאירי כתב שרק כשנטלה חל ההקדש למפרע].

ויש אומרים שאפילו רחוקה ממנו הרבה יכול להקדיש מפני שבידו לזכות בה, שאין אדם סמוך לה אלא הוא (פהרא"ש ותוס').

ויש מי שיצא לחלק שכל זה אמור רק בקדשי בדיק הבית אבל למזבח – צריך שיהא בעלים בשעת ההקדשה (עפ"י חדושי הת"ס).

ב. יש אומרים שכשנטלה כדי להורשה לבניו מעל מיד כפי טובת הנאה (עפ"י תוס' ותורי"ד). והרשב"א כתב דוקא כשנתנה להם, אבל לא נתנה לא מעל כלל.

ג. משמע בר"ן שאם הגביה כדי שיזכו בניו או אחרים עכשיו – מעל. ואין כן דעת הרא"ש, כי אפילו אם המגביה מציאה לחברו קנה חברו הרי אין נוח להם לקנות איסור.

ד. מעילה לפי טובת הנאה שאמרו, היינו רק כשיש באותה טובת הנאה שוה פרוטה, ומשלם פרוטה וחומש (פהרא"ש ותוס'). ואולם בקונמות אפילו בפחות משוה פרוטה אסור (תוס'. וע' קר"א).

דפים לד – לה

ג. אמר לחברו 'ככרי עליך' ונתנה לו במתנה, מהו?

פשט רבא (ברשב"א הגרסה 'רבה') לרב חייא בר אבין: 'ככרי עליך' – אעפ"י שנתנה לו במתנה (ומסתבר שה"ה במכירה. רשב"א) אסור. ואין אומרים שאסרה רק כל עוד היא שלו. ואולם אם נתנה לאחר או הורשה, מותרת מעתה למודר (גם אם הוא עצמו היורש מן המדיר. רמב"ם ה,ד,ו). משמע לכאורה בגמרא שהוא הדין באוסר על חברו 'פרה שאני קנוי' או 'ב'נכסי עליך' (ע' גם בלשון הרמב"ם ה,ו. וע' גליון הש"ס).

א. המאירי נסתפק לפי הצד בגמרא שמותר, האם גם הנתינה עצמה מותרת, או שמא אסור ומדובר כשעבר ונתן [אבל לפי הצד שאסור להנות, משמע שהנתינה עצמה ודאי אסורה, הגם שנאסר להנות מהככר ומה הנאה יש לו בקבלתה. וכן משמע בגמרא להלן לה. שדנה מי מעל בנתינת הככר].

ב. אם נדר הנאה מהאיש, הרי בשעת המתנה נהנה ממנו וודאי אסור. לא דנו בגמרא אלא כשאסר הככר, האם במשמע רק כל עוד היא שלו ('ככרי'), אם לאו (עפ"י ר"ן).

אם אמר 'ככרי זה' יש אוסרים (ע' ט"ז וש"ך רטז, ח – שלא כפי הגירסה שלפנינו ברמב"ם ובשו"ע. וע' ע' קרן אורה להלן מב. ד"ה והיכא).